

Les biblioteques i cases de cultura de “la Caixa” a les Illes Balears (1929-1999)

The libraries and cultural centres of “la Caixa” in the Balearic Islands (1929-1999)

Maria Immaculada Pastor Homs i Maria del Carme Fernàndez Bennàssar

Universitat de les Illes Balears

RESUM

En aquest article pretenem donar a conèixer la història de les biblioteques i cases de cultura de “la Caixa” a les Illes Balears des de la seva fundació el 1929 fins al tancament de la darrera biblioteca de Palma, el 1999, tot emmarcant-les dins l’anomenada Obra Social de “la Caixa”. Per a aquesta tasca ens hem fonamentat, entre d’altres, en fonts documentals escrites i orals, mecanografiades i/o fotocopiades, procedents de l’Arxiu Històric de “la Caixa” de Barcelona.

PARAULES CLAU: lectura, biblioteques, Balears, “la Caixa”.

ABSTRACT

In this article we try to explain the work and story of the Libraries and Cultural Centers of the Bank “La Caixa”, since their foundation in 1929 until 1999, year in that the last Library was closed. All these Institutionspartoke in the called “Social Action” of “La Caixa”. For this article we have work with oral and writen documents, typed or photocopied, from the Historic Archives of the Bank in Barcelona.

KEY WORDS: reading, libraries, Balearics, “la Caixa”.

Introducció

A Catalunya la Caixa de Pensions per a la Vellea i d’Estalvis esdevingué una realitat el 1904 en arrelar les idees avançades del fundador, Francesc Moragas. En

aquest any, a les Illes, i més concretament a Palma, es vivien una sèrie de fets importants, com l'esbucament de les murades, el treball de Gaudí a la catedral o la construcció del Gran Hotel. Segons expliquen A. Manresa i J. M. Roque,¹ tres personatges illencs impulsaren l'obra fundacional de "la Caixa": Antoni Maura, ministre aleshores del Govern espanyol, el poeta Joan Alcover i l'escriptor i periodista Miquel dels Sants Oliver.

El iniciis del segle xx varen ser els de la creació de sindicats i societats obreres amb els quals tingueren contacte els promotors per estendre la idea de la previsió i l'estalvi per al futur. A Balears hi havia una escassa previsió per als treballadors, que amb la presència de l'entitat social i assistencial s'activà; també nasqueren les mutualitats escolars i els homenatges i llibretes de suport a la vellesa.

Al mateix temps que es promovia l'hàbit de l'estalvi es contribuïa a l'accés a la cultura mitjançant les biblioteques públiques gratuïtes, la creació de l'Institut de la Dona que Treballa, amb els seus dispensaris sanitaris, escoles d'infermeria i clíniques mèdiques. Finalment, s'establí una xarxa de cases i camps agrícoles i experimentals.

"La Caixa", des dels seus inicis, donà gran importància a la seva Obra Social, que passarem a analitzar al següent apartat en el seu vessant cultural (vegeu figura I).

1. L'Obra Social de "la Caixa". Les biblioteques i cases de cultura

Catalunya i Balears foren territori d'actuació de "la Caixa" des del 1910, quan es va signar el primer conveni amb l'INP (Institut Nacional de Previsió). El marc contractual obligava l'entitat a tenir una sucursal a cada província en un termini de

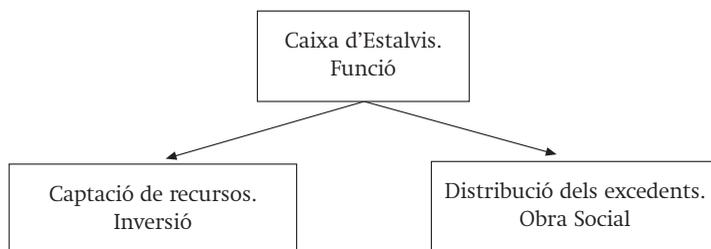

FIGURA I

1. M. A. MANRESA i J. M. ROQUE, "La Caixa": *Un segle d'història a les Balears (1904-2004)*, Barcelona, Edicions 62, 2004, p. 13.

dos anys; així, “la Caixa” va representar l’INP a les Balears des d’un any després de la creació de l’Entitat oficial asseguradora, però no va ser fins tres anys més tard, el 1913, quan es va inaugurar la primera seu a Palma, al carrer d’en Quint, cap de cantó d’en Brossa, prop de la plaça de Cort.

L’acte oficial d’inauguració d’aquesta sucursal a Palma va ser un esdeveniment institucional i social rellevant. La celebració fou al Saló de Sessions de l’Ajuntament de Palma, a les onze del matí del 23 de novembre de 1913. Un eminent intel·lectual i religiós assistí a la inauguració de la seu, el poeta i canonge Miquel Costa i Llobera, segons consta a la carta del bisbe de Mallorca, P. J. Campins, que deia en comunicació a Moragas que considerava que «l’acció illenca serà beneficiosa pels interessos socials». Amb els anys, la biblioteca de Palma de l’entitat seria oferta a la memòria de l’autor del *Pi de Formentor*.² L’escenari del dinar de l’acte social de celebració va ser, precisament, el Gran Hotel de Palma.

Pel que fa a l’Obra Social, els excedents econòmics de 1976³ eren de 1.026.000.000 pessetes, que es distribuïen entre Obra Social Lliure, Obra Social Nacional i Obra Social Pròpia (estava constituïda per les quantitats destinades a finançar obres socioculturals dins l’àmbit d’actuació de “la Caixa”). L’Obra Social Pròpia estava integrada pels següents apartats:

- Obra d’Homenatge a la Vellesa, que s’ocupà de la celebració d’aquests actes i del funcionament i creació de centres d’esplai (biblioteques especialitzades);
- Obra Escolar: en diversos centres d’ensenyament i biblioteques especialitzades;
- Obra d’Acció Social: amb les seves clíniques i dispensaris. A totes les clíniques també hi havia la seva biblioteca especialitzada corresponent;
- Obra d’Amor als Invàlids: en centres de rehabilitació i biblioteca braille per a cecs i impremta braille;
- Obra Antituberculosa: en dispensaris i biblioteques específiques;
- Obra Social Agrícola: amb el centre d’investigació agronòmica i biblioteca especialitzada agropecuària;
- Obra Cultural: amb la seva xarxa de biblioteques públiques i cases de cultura. També funcionaven biblioteques especialitzades.

En aquest article ens centrarem exclusivament en l’Obra Cultural desenvolupada a través de les biblioteques i cases de cultura, tal com queda sintetitzat a la figura II.

2. M. A. MANRESA i J. M. ROQUE, “La Caixa”. *Un segle d’història a les Balears (1904-2004)*, p. 22-23.

3. M. C. BERTRAN, *Les biblioteques de “la Caixa”*, Barcelona, Associació del Personal de “la Caixa”, 1979, p. 38-39, tesina mecanografiada.

Al quadre de Relacions Públiques Exteriors⁴ s'especifiquen una sèrie de tasques que hauran de dur a terme els responsables de la biblioteca i que són les següents:

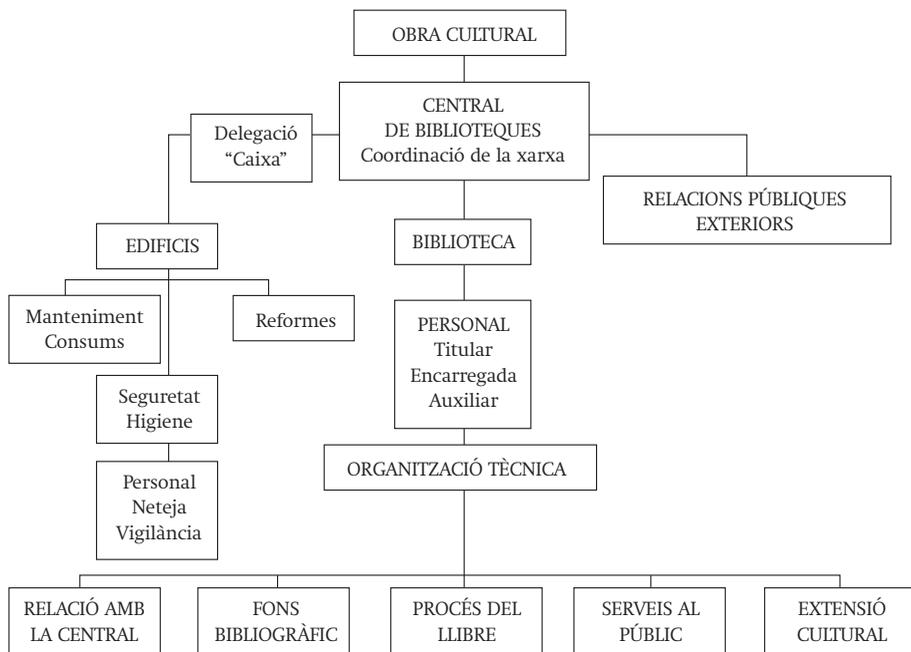

FIGURA II

- Mantenir relacions amb les autoritats locals i oficials.
- Mantenir relacions amb les següents institucions:
 - a) Centres culturals.
 - b) Centres d'esplai.
 - c) Centres informatius: ràdio o diaris locals.
 - d) Altres biblioteques. Reunions.
 - e) Pla de dinamització.

A més de les tasques anteriors, les bibliotecàries o encarregades tenien l'obligació de fer una «memòria anual» especificada per mesos, que constava de quatre grans apartats, que eren els següents: Dia, Lectors (homes, dones, nins i total), Matèries consultades i el seu total, i Observacions. En l'apartat d'Observacions, s'hi

4. M. C. BERTRAN, *Les biblioteques de "la Caixa"*, p. 190-A.

anoten els dies de vacances (cinc dies per Pasqua, quinze dies a l'estiu i vuit dies per les festes de Nadal), com també les festivitats religioses més importants (algunes de les quals la biblioteca romania oberta), així com algunes curiositats anotades per alguna bibliotecària, com per exemple la memòria de l'any 1937, que dona compte que durant el mes de febrer la biblioteca tancà quatre dies (10, 11, 12 i 13) per «revisión de la Falange»; el 25-09-37 apareix anotada la «Caída de Santander»; el 1-11-37 apareix la «Proclamación Generalísimo», aquest dia la biblioteca va romandre tancada; el 21-11-37 apareix la nota «Caída de Gijón», etc.⁵ Un altre tret que creïm que cal comentar és que a l'any 1937 la memòria està escrit en català, mentre que els altres anys ja sempre apareix en castellà.

2. Breu història de les biblioteques i cases de cultura de “la Caixa” a Balears (1929-1999)

2.1. Aspectes generals

La història de les biblioteques de “la Caixa” en el context de l'Estat espanyol començà a Santa Coloma de Farners l'any 1923,⁶ mentre que la primera biblioteca de “la Caixa” a les Balears fou inaugurada el dia 20 d'octubre de 1929 a Sóller.⁷ La presència de “la Caixa”, com a entitat biregional (Catalunya, Illes Balears), prengué un fort impuls a partir de l'any 1930, en què va desplegar un teixit social, cultural, agrari i assistencial juntament amb la xarxa d'oficines, sucursals i agències bancàries que aquesta entitat va crear a pobles i ciutats de les Illes.

Segons Manresa i Roque,⁸ durant 1930 i tota la Segona República (abril 1931-juliol 1936), “la Caixa” va ésser una entitat extraordinàriament dinàmica que va tenir una important influència econòmica, ideològica i social a les Illes, especialment als pobles més grans i entre les que avui podríem denominar famílies de classe mitjana benpensants. A més, estenia també una mentalitat de previsió i estalvi.

El que s'ha definit com l'Obra Balear era un concepte molt ampli que consistia a obrir oficines per afavorir l'estalvi, i aquestes noves sucursals gairebé sempre anaven acompanyades de biblioteques i sovint de dispensaris.

El darrer any de la dictadura de Primo de Rivera es pot qualificar d'extraordinari per a l'expansió de “la Caixa”, pel nombre de sucursals que es varen obrir.

5. CAIXA DE PENSIONES PER A LA VELLESA I D'ESTALVIS, *Estadística anual de la Casa de Cultura de Palma 1937*, signada per la bibliotecària Carme Massaguer, arxiu particular, Palma.

6. *Xarxa de Biblioteques*, Fundació Caixa de Pensions, Central de Biblioteques, Barcelona, 1987, p. 1.

7. M. C. BERTRAN, *Les biblioteques de “la Caixa”*, p. 44.

8. M. A. MANRESA i J. M. ROQUE, “La Caixa”: *Un segle d'història a les Balears (1904-2004)*, p. 37-39.

Després el ritme es va estabilitzar i no es va rellançar fins al 1934, quan Francesc Moragas⁹ es va traslladar pràcticament a viure a Mallorca i es va dedicar de ple a l'Obra Balear per organitzar un nova «campanya mallorquina».

El 1930 a les Balears hi havia una població de 365.512 habitants, amb un índex d'analfabetisme encara del 43,7 %, tot i que des de principis de segle s'havia reduït a la meitat. Palma concentrava el 30,18 % de la població de Mallorca. Creixien barris perifèrics, com Santa Catalina o els Hostalets, i d'altres de residencials com el Terreno i Son Armadams.

Les col·laboracions amb els ajuntaments dels pobles de les Illes varen ser freqüents ja que la intenció de l'entitat era aconseguir préstecs hipotecaris, préstecs personals i préstecs socials per als ajuntaments, especialment per a edificis escolars i també per desenvolupar aquells serveis, infraestructures i organismes socials i benèfics, com els homenatges de la vellesa o les biblioteques gratuïtes.

En els anuncis sobre la inauguració dels locals d'Eivissa també es definia el concepte que “la Caixa” tenia de les biblioteques, les quals havien de seguir el criteri de les biblioteques populars existents als Estats Units, que «procuren que el lector que hi assisteix hi trobi, al mateix temps que un local còmode i una instal·lació acurada fins el més mínim detall, les màximes facilitats per escollir llibres».

A les biblioteques de “la Caixa”, els llibres estaven classificats i catalogats segons el sistema decimal de Brussel·les, i estaven col·locats als prestatges a l'abast de tothom. Una bibliotecària o encarregada atenia les consultes del públic a la vegada que tenia cura del bon ordre i col·locació dels llibres. Per assistir a les biblioteques no s'exigia targeta d'admissió ni de presentació, eren biblioteques públiques i, per tant, hi podien accedir persones d'ambdós sexes, de totes les edats i de diferents classes socials. Únicament es pregava el respecte a tots, que es parlàs en veu baixa i que s'evitàs col·locar els llibres a fi d'evitar que es col·locassin malament i facilitar l'estadística dels llibres que, amb la de lectors, es feia mensualment.

“La Caixa” va mantenir excel·lents relacions amb la denominada Escola Mallorquina i els hereus de la Renaixença; Miquel dels Sants Oliver i Joan Alcover n'avalaren l'obertura a Mallorca.¹⁰

Francesc Moragas va decidir dedicar tots els esforços a Balears i deixà la gestió a Barcelona a les mans del seu segon, Josep Maria Boix. Durant aquesta època va instal·lar el seu despatx a Mallorca i hi va treballar fins que va contreure la ma-

9. M. C. BERTRAN, *Les biblioteques de “la Caixa”*, p. 34. Francesc Moragas va ser el director general de l'entitat des de 1904 fins al 27 de març de 1935.

10. M. A. MANRESA i J. M. ROQUE, *“La Caixa”: Un segle d'història a les Balears (1904-2004)*, p. 55.

laltia que el duria a la mort el 27 de març de 1935. «Francesc Moragas va ésser el gran impulsor de l'economia de les Illes, preferia arribar a acords sobre absorcions amb les petites caixes afectades per la crisi del moment i crear dispensaris i biblioteques.»¹¹

L'existència i el creixement de les biblioteques de la Fundació Caixa de Pensions sempre ha estat presidida per la voluntat d'oferir un servei útil als ciutadans en els seus contextos. Així, tant el seu perfil físic com la seva actuació han anat evolucionant gradualment per adequar-se a les necessitats culturals en cada època. Tot això ha permès la renovació i l'increment de les fonts bibliogràfiques, la instal·lació d'instruments informàtics de gran utilitat per a la consulta i la informació; i la realització del programa «Dinamització Cultural a les Biblioteques» han estat els principals elements que han fet que aquestes siguin una peça bàsica de la promoció cultural de cada localitat.

La totalitat actualitzada dels serveis que ha oferit “La Caixa” a les cent onze biblioteques¹² que han format la xarxa de la Fundació Caixa de Pensions en el territori nacional han estat:

- Col·lecció local.
- Secció infantil.
- Secció de revistes.
- Microfitxes.
- Servei de préstec.
- Servei de microteca.
- Guies de lectura.
- Dinamització Cultural a les Biblioteques.

Aquest darrer servei esmentat fou creat el 1978 amb la finalitat d'acostar els equípaments a les necessitats culturals de les diverses poblacions. El programa es va anar adaptant a les realitats i a les demandes de cada moment. Les exposicions que, de forma itinerant, recorregueren les nostres viles i ciutats eren diverses, des dels temes estrictament científics fins a altres d'englobats dins l'òrbita literària. Els continguts de les exposicions es complementen amb la publicació de catàlegs, l'edició de vídeos o bé amb la programació d'activitats paral·leles.

Pel que fa referència a les Illes Balears tan sols disposaren del servei de sala d'exposicions o auditori algunes biblioteques: Palma, Artà, Lluçmajor, Manacor, Muro, Sóller, etc.

11. M. A. MANRESA i J. M. ROQUE, *“La Caixa”: Un segle d'història a les Balears (1904-2004)*, p. 59.

12. *Xarxa de Biblioteques*, Barcelona, Fundació Caixa de Pensions, Central de Biblioteques, 1987, p. 1-6.

2.2. Les biblioteques de “la Caixa” a Balears (1929-1999)

Sens cap mena de dubte, les biblioteques de “la Caixa”, des dels seus inicis, han estat el centre cultural més important dels pobles i ciutats on s’emplaçaren. Prova d’això fou el nombre de lectors que tengueren, així com el nombre de volums llegits. No obstant això, les biblioteques, a més de ser seu de lectors, desenvoluparen altres activitats culturals, fonamentalment durant les festivitats i fires locals, com ara exposicions, concursos, concerts, etc., a les seves dependències.

Les biblioteques que se crearen a les Illes Balears des de 1929 a 1957 foren en total vint, de les quals, quinze estaven situades a Mallorca, quatre a Menorca i una a Eivissa capital (vegeu taules I i II).

Les primeres biblioteques s’emplaçaren a Mallorca a l’any 1929.¹³ Poc sabem d’elles pels documents als quals hem tingut accés, no obstant això, la primera fou la de Sóller, que va ser inaugurada el 20 d’octubre de 1929 i va restar oberta fins al 1947, data en què, per motius de renovació i ampliació, es tancà i no obrí al públic fins el 1948. De nou va estar tancada des del 1977 fins al 21 d’agost de 1982, a causa de la construcció d’un nou edifici que albergava les oficines, biblioteca, sala d’exposicions i habitatges. La biblioteca es va tancar definitivament el 31 de desembre de 1994.

El 26 d’octubre de 1929, s’inaugurà la biblioteca d’Inca, que en el seu inici estava situada en el primer pis del carrer Joan Seguí, número 14. A l’acte de la seva inauguració assistiren Francesc Moragas, Marià Millan, el bisbe Josep Miralles, Bartomeu Maura, cooperador social de “la Caixa”, i Mercè Pinyol, secretària general de l’Institut de la Dona que Treballa. A Balears, des del principi, es va seguir l’exemple d’oferir homenatges a les persones grans. Es varen repartir sis pensions vitalícies d’una pesseta diària i una plagueta d’estalvi de vint-i-cinc pesetes. Aquesta biblioteca va tancar el 1947 amb motiu de la construcció d’un nou local situat al carrer de Sant Domingo número 18. Restà emplaçada a la planta baixa del mateix edifici fins que va ésser tancada definitivament el dia 8 d’abril de 1998.

El 1930 fou un any prolífic en el sentit que es crearen quatre biblioteques, dues a Mallorca (Llucmajor i Manacor), una a Menorca (Maó) i una a Eivissa capital. Poc sabem de les dues primeres; de la biblioteca de Llucmajor sabem que fou inaugurada el 22 de juny de 1930, en el carrer Font, número 15; el 26 de maig de 1951 es traslladà a un nou local de la plaça Espanya i el 16 de juny de 1977 s’inaugurà l’ampliació i renovació de la biblioteca, restà emplaçada al primer pis, jun-

13. Document intern mecanografiat facilitat personalment a les autores d’aquest article per la directora de l’Arxiu Històric i Centre de Documentació de “la Caixa” de Barcelona.

TAULA I

Pobles	Dates		Edifici		Capacitat		Altres biblioteques	Nombre d'habitants	Font bibliogràfica		
	Inici	Tancament	Emplaçament	Immoble	m ²	Seients			Inicial	1977	Revistes
Alaior	1931	1995	Urbà	Baixos	35	–	1	5.000	749	3.161	24
Alaró	1948	1994	Urbà	Baixos	–	–	No	3.600	921	3.404	–
Andratx	1946	1994	Urbà	Baixos	44	16	No	5.800	264	2.519	–
Artà	1957	1994	Urbà	Pis	49	34	No	5.863	1.109	2.051	–
Capdepera	1945	1994	Rural	Pis	60	16	No	4.710	770	1.924	18
Ciutadella	1931	1995	Urbà	Pis	89	40	No	16.000	1.198	4.200	56
Felanitx	1931	1994	Urbà	Pis	90	40	1	14.420	1.619	4.515	28
Eivissa	1930	1995	Urbà	Pis	190	–	2	30.000	1.760	7.055	35
Inca	1929	1998	Urbà	Baixos	–	–	2	17.964	1.194	3.762	24
Llucmajor	1930	1998	Urbà	Pis	–	–	No	–	1.131	3.458	20
Manacor	1930	1994	Urbà	Pis	88	36	2	28.000	1.150	4.407	25
Maó	1930	1998	Urbà	Baixos	78	28	5	20.000	1.274	5.406	40
Mercadal	1955	1977	–	–	–	–	1	–	448	–	–
Muro	1933	–	Urbà	Pis	–	24	No	6.218	920	3.141	14
Palma	1931	1999	Urbà	Baixos	–	–	29	263.000	2.276	16.355	82
Petra	1934	–	Urbà	–	–	–	–	–	524	3.415	–
Sa Pobla	1953	1994	Urbà	Baixos	80	40	No	–	932	2.108	15
Sineu	1952	1993	Urbà	–	44	–	No	2.500	971	2.943	–
Sóller	1929	1994	Urbà	Pis	65	20	2	9.530	1.282	4.076	27
Son Servera	1934	1934	Urbà	Baixos	–	–	No	–	1.153	2.369	–

TAULA II

Pobles	Habitants	Fons de la biblioteca				Lectors				Llibres llegits		Personal		
		Inicial	1977	Revistes	Diaris	Col·l. Espec.	Adults	Infants	Total	S	P	T	E	A
Alaior	5.000	749	3.161	24	2	Local	2.617 622	2.529 223	5.146 845	S P	8.075 1.094		I	
Alaró	3.600	921	3.404	12	2	-	3.383 384	8.104 19	11.487 403	S P	13.351 405		I	
Andratx	5.800	264	2.519	25	3	Local	2.526 93	4.309 -	6.835 93	S P	7.194 99		I	
Artà	5.863	1.109	2.051	24	2	Local	4.212 178	5.457 145	9.669 193	S P	12.277 237		I	
Capdepera	4.710	770	1.924	18	2	-	1.015 98	2.089 -	3.104 98	S P	3.554 113		I	
Ciutadella	16.000	1.190	4.200	56	3	Local	7.557 226	10.330 324	17.887 550	S P	28.974 673		I	
Felanitx	14.420	1.619	4.515	28	2	Local	4.987 215	5.573 -	10.520 215	S P	17.270 233		I	
Eivissa	30.000	1.760	7.055	35	3	Local	11.596 530	12.084 -	23.680 530	S P	24.218 690		I	
Inca	17.964	1.194	3.762	24	2	-	4.674 95	4.090 29	8.764 124	S P	10.270 124		I	
Llucmajor	8.360	1.131	3.458	20	2	Local	1.368 136	1.535 125	2.903 261	S P	4.575 275		I	

TAULA II (Continuació)

Pobles	Habitants	Fons de la biblioteca					Lectors				Personal				
		Inicial	1977	Revistes	Diaris	Col. Espec.	Adults	Infants	Total	S	P	Llibres llegits	T	E	A
Manacor	28.000	1.150	4.497	25	3	Local	1.578 222	3.317 5	4.895 227	S P	7.969 294		I		
Maó	20.000	1.274	5.406	40	3	Local	1.096 799	5.606 581	16.702 1.380	S P	22.454 1.921		I		
Mercadal	-	48	-	-	-	-	-	-	-	-	-		I		
Muro	6.218	920	3.141	14	2	Local	3.282 370	4.074 87	7.356 457	S P	11.111 457		I		
Palma	263.000	2.276	16.355	82	5	Local: Llull...	15.802 985	7.326 -	23.128 985	S P	31.160 985		I	-	I
Petra	6.300	524	3.415	-	-	-	1.771 -	5.868 -	7.739 -	S P	10.810 -		I		
Sa Pobla	10.000	932	2.108	15	2	-	2.727 264	4.097 -	6.824 264	S P	8.088 264		I		
Sineu	2.500	971	2.942	-	2	-	3.097 133	3.452 -	6.540 133	S P	8.085 133		I		
Sóller	9.530	1.282	4.076	27	3	Local	3.431 211	2.743 -	6.174 211	S P	17.217 266		I		
Son Servera	9.000	1.153	2.369	-	-	-	2.450 192	5.499 -	7.969 192	S P	10.159 304		I		

tament amb una petita sala d'exposicions.¹⁴ Es va tancar definitivament el 31 de desembre de 1998. La biblioteca de Manacor s'inaugurà el 30 de juny de 1930 al carrer Martí Vila. Al setembre de 1986 es traslladà i es reinaugurà en un nou local. Es va tancar de manera definitiva el 31 de desembre de 1994.

Pel que fa referència a la biblioteca de Maó, sabem, per l'article d'Antoni Victory,¹⁵ que estava situada als carrers de Pintor Valbó i Norte, números 2 i 4. També pel mateix autor, sabem que Maó disposava ja de la Biblioteca Pública de l'Estat, amb vint mil volums, la de l'Ateneu amb disset mil volums per al servei dels seus socis, i la ja esmentada de "la Caixa", en la qual «encontrarán las clases más modestas, con las mayores facilidades y gratuitamente, medios de aumentar sus conocimientos, y esta fundación contribuirá a despertar el interés por la lectura, satisfaciendo el ansia de mejoramiento cultural que visiblemente existe en nuestro pueblo, como lo prueba el crecido número de lectores que, desde los primeros días, acude a ella».

El 23 de novembre de 1930¹⁶ s'inaugura una biblioteca a Eivissa, amb solemnisssims actes i entusiasme d'una multitud ansiosa de conèixer les bondats d'una institució en el títol de la qual figura el nom de «Vellesa» com a síntesi de les seves finalitats benèfiques. Inauguració que fou aprofitada per retre homenatge als vells, i les celebracions varen acabar amb una desfilada interminable de més de dotze mil persones per les oficines, la biblioteca pública, etc., que fou la demostració més eloqüent que el poble eivissenc responia amb escreix a l'abraçada amorosa que li brindava amb la seva instal·lació la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvi. Abans d'acabar el dinar amb el qual "la Caixa" obsequiava els grans, els adreçà la seva autoritzada paraula el director general de "la Caixa", senyor Moragas, per explicar-los breument la significació moral dels homenatges a la vellesa, amb la mirada posada en el fet que aquests actes d'un dia esdevinguessin un homenatge diari a la vellesa. La biblioteca es va tancar definitivament l'1 de desembre de 1998.

Durant l'any 1931, quatre seran les sucursals inaugurades per "la Caixa" a les Illes, concretament a Palma, Felanitx, Ciutadella i Alaior; les tres darreres foren obertes el mateix dia, el 18 d'octubre de 1931. Per l'article publicat a la revista *Vida Femenina Balear*,¹⁷ sabem que les quatre biblioteques des del principi resultaren insuficients per atendre el nombre cada dia més elevat de lectors que donaven tes-

14. Lluçmajor, el 1975, dedicà un carrer al fundador de "la Caixa", Francesc Moragas, on hi havia oberta la guarderia per a fills d'obreres, denominada Casa Cuna del Niño Jesús. M. A. MANRESA i J. M. ROQUE, "La Caixa": *Un segle d'història a les Balears (1904-2004)*, p. 155.

15. A. VICTORY, «La cultura en Mahón», *Vida Femenina Balear*, Palma, núm. 9 (octubre 1930), p. 97-99.

16. *Vida Femenina Balear*, Palma, núm. 11 (desembre 1930), p. 114.

17. *Vida Femenina Balear*, Palma, núm. 21 (octubre 1931), p. 196.

timoni amb la seva assistència de la necessitat de la creació de semblants centres de cultura. Per la descripció dels actes podem saber que hi acudiren el director general de “la Caixa”, senyor Moragas, els batles de les tres poblacions i totes aquelles persones que hi representaven quelcom en la vida social, industrial i mercantil. Per solemnitzar les inauguracions es concediren diverses pensions vitalícies a alguns vellets de les tres localitats. Però sens dubte, la biblioteca i casa de cultura de Palma fou la que més rellevància tingué i per aquest motiu li dedicarem un subapartat especial al final d’aquest apartat.

A la sala d’exposicions de la Casa de Cultura Biblioteca de Felanitx,¹⁸ el 16 de gener de 1973 el pintor Miquel Barceló va fer la primera exposició de la seva vida, «Art Jovenívol», just quan acabava de complir els setze anys. Aquesta biblioteca tancà el 31 de desembre de 1994; la de Ciutadella, l’11 de maig de 1995, i la d’Alaior, el 15 de maig de 1995.

El 7 de març de 1933 es va inaugurar a la vila de Muro¹⁹ la biblioteca popular. A l’acte assistiren el director general de “la Caixa”, Francesc Moragas; el conseller de l’entitat, senyor Feliu i Fons; el delegat general a Balears, senyor Marià Millan; la secretària de biblioteques, senyoreta Josefina Coll; el delegat de la sucursal de Palma, senyor Miquel Daviu; l’inspector d’obres, senyor Maties Pallarès; el personal de la sucursal de Muro; el senyor Josep Peyró, i totes les autoritats, representacions i persones significatives en la vida social, mercantil i industrial de la població. El relator ens descriu que «el poble demostrà que tenia desigs que la Caixa de Pensions estengués els seus beneficis a aquella comarca amb la seva massiva assistència a l’acte sense distinció de classes i categories. En finalitzar l’acte d’inauguració de la sucursal pròpiament dita, visitaren la biblioteca pública un nombre considerable de persones». En aquestes dependències el senyor Moragas s’adreçà al públic per oferir a Muro i la seva comarca els serveis de la institució i ressaltà que, amb els beneficis que reportaven els cinc-cents setanta milions de pessetes a què ascendia el capital dels imponents i el fet de no tenir accionistes, havien aconseguit crear «amb el vistiplau unànim del poble, una sèrie hermosíssima d’obres socials, culturals i benèfiques, de les quals es beneficien directament els milers de persones que desfilen cada dia per les seves biblioteques públiques, escoles, dispensaris, sanatoris», etc. Després agrai a tots la seva assistència a l’acte.

Per solemnitzar l’acte es lliurà una llibreta d’estalvis amb una quantitat inicial a cada un dels nins assistents a les escoles nacionals i s’oferí també per a tots els nins i nines de les escoles de la vila. Els escolars varen agrair el regal cantant unes composicions al·lusives a l’acte que se celebrava i varen ésser obsequiats amb pastes.

18. M. A. MANRESA i J. M. ROQUE, “La Caixa”: Un segle d’història a les Balears (1904-2004), p. 155.

19. *Vida Femenina Balear*, Palma, núm. 38 (març 1933) p. 336.

En el mateix número de la revista, a la secció de «notícies d'interès», apartat «biblioteques públiques gratuïtes», hi ha el resum del mes de febrer, relatiu a les onze biblioteques que la Caixa d'Estalvis té a les Illes Balears. Han atès 14.687 lectors classificats de la manera següent: 7.153 homes, 2.889 dones i 4.645 nins. Les matèries elegides per a la seva lectura o estudi han estat: llibres de nins, 3.694; obres generals, 1.507; filosofia, 232; religió, 223; ciències socials, 551; filologia, 561; ciències pures, 706; ciències aplicades, 657; belles arts, 510; literatura, 7.026, i història i geografia, 1.233. En total han estat consultades o llegides 16.900 obres.

A les nou del matí del dia 17 de juny de 1934, “la Caixa”²⁰ inaugurà una biblioteca popular i una sala agrícola a l'edifici de la sucursal de Son Servera. Tot el poble i les seves autoritats es reuniren per a aquest important acte.

El director general de l'entitat, el senyor Moragas, oferí al poble els serveis i ensenyaments de la sala agrícola i els animà perquè acudissin a la biblioteca, que, amb el temps, elevaria el nivell cultural del poble. El batle agraià la instal·lació dels dos centres culturals i demostrà la seva satisfacció per la felix iniciativa de “la Caixa”. No obstant això, la biblioteca es va tancar definitivament el 31 de desembre de 1934.

A les onze hores del mateix dia (17 de juny de 1934), tingué lloc un acte semblant a l'anterior a Petra, on igualment s'inauguraren dos centres culturals, la biblioteca i la sala agrícola, amb l'assistència del governador, senyor Manent, del poble en massa, el director general de “la Caixa” i el batle, senyor Duran. Pronunciaren bellíssims discursos d'oferiment i agraïment per la meritòria labor que realitzava “la Caixa”. Tots els habitants del poble desfilaren pels locals que acabaven de ser inaugurats a la sucursal de l'entitat; va ser molt elogiada l'exposició de productes agrícoles de la localitat a la sala agrícola. Abans de finalitzar l'acte tingué lloc un sentit homenatge d'afecte i consideració al senyor Moragas, que va consistir en el lliurament d'un artístic pergami per les «padrines de les ceguetes de l'Empar de Santa Llúcia». El dia finalitzà al capvespre, amb un solemníssim homenatge a la vellesa a la vila de Muro.

De les biblioteques populars de “la Caixa” dels pobles següents: Capdepera, Andratx, sa Pobla, Alaró, es Mercadal i Artà, a més de les dades que es reflecteixen a les taules I i II, sols hem pogut accedir a la informació següent:²¹

Capdepera: fou inaugurada el dia 3 de novembre de 1945. El 12 de juny de 1960 s'obrí al públic amb unes instal·lacions noves i més àmplies. El 1982 es va dur a terme una renovació del material (taules, cadires, etc.). La biblioteca es va tancar el 31 de desembre de 1994.

20. *Vida Femenina Balear* (Palma), núm. 54 (juliol 1934), p. 404.

21. Document intern mecanografiat facilitat personalment a les autores d'aquest article per la directora del Servei de Documentació de “la Caixa” de Barcelona.

Andratx: va ser inaugurada el 30 de juny de 1946. L'any 1993 va romandre tancada perquè es varen fer importants obres de remodelació. La biblioteca es va tancar definitivament el 31 de desembre de 1994.

Alaró: fou inaugurada el 15 d'agost de 1948 al carrer Camp Roig, número 1. A finals de 1988 es va tancar per renovar-la, i s'obrí de nou el dia 27 de novembre de 1989 al carrer Alexandre Rosselló, número 23. Es va tancar definitivament el 31 de desembre de 1994.

Sa Pobla: fou inaugurada el dia 16 de gener de 1956 i es va tancar el 31 de desembre de 1994.

Sineu: s'inaugurà el dia 11 de maig de 1952. Es va tancar el dia 1 d'octubre de 1993.

Es Mercadal: va ser inaugurada el dia 9 de març de 1955. L'any 1977 ja era tancada.

Artà: la sucursal de "la Caixa" va obrir, en primer lloc, una petita sala de lectura amb un reduït nombre de revistes, i s'hi varen donar conferències. El 17 de gener de 1957 es va inaugurar definitivament la biblioteca. Es va tancar el 31 de desembre de 1994.

Cal dir, per acabar, que segons M. A. Manresa i J. M. Roque,²² entre 1993 i 1994 es pactà amb els diferents ajuntaments la donació de les biblioteques amb tots els seus fons de llibres; la Fundació creada per "la Caixa" patrocinà l'adequació de nous locals i els mobiliaris pertinents, si era al cas. Aquests varen ser els llocs i el nombre d'exemplars traspassats: Alaró, 11.200 llibres; Andratx, 10.000; Capdepera, 9.400; Felanitx, 12.600; Inca, 12.500; Lluçmajor, 11.700; Manacor, 13.000; Sineu, 8.671; sa Pobla, 10.300; Sóller, 10.000; Son Servera, 8.496; Alaior, 10.800; Ciutadella, 12.500; Maó, 15.000, i Eivissa, 16.000. Aquesta donació es féu per evitar duplicitats de serveis o dispersió de fons bibliogràfics.

2.2.1. La Biblioteca i Casa de Cultura de Palma

La Caixa de Pensions, al costat de les seves sucursals, que obrí per estimular l'estalvi, aixecà també les seves cases de cultura i les seves biblioteques populars amb l'objectiu «d'ennobrir les intel·ligències dels seus clients per poder fer un bon ús dels seus estalvis».²³

Amb aquesta mateixa finalitat "la Caixa", el mes de maig de 1931, tenia oberta ja de forma provisional la Casa de Cultura i Biblioteca Pública Gratuïta a Palma, em-

22. M. A. MANRESA i J. M. ROQUE, "La Caixa": Un segle d'història a les Balears (1904-2004), p. 190-191.

23. CAJA DE PENSIONES PARA LA VEJEZ Y DE AHORROS, *Su obra cultural en Baleares*, Palma, maig 1931. (Documentació interna mecanografiada facilitada per l'Arxiu Històric i Centre de Documentació de la Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona)

plaçada al carrer Colom i «Peregil», 15. Més envant, es modificà el nom del carrer, que no es trobava massa apropiat, i es canvià pel de «Previsión».²⁴ La Casa de Cultura comprenia, com les altres del mateix tipus, una biblioteca popular on podia llegir i estudiar tothom que ho desitjés, sotmetent-se a les condicions reglamentàries. La biblioteca de Palma, continuant el criteri emprat a totes les biblioteques, seguí el criteri de les biblioteques populars existents als Estats Units quant al seu reglament, i la classificació decimal de Brussel·les, quant a la seva catalogació d'obres. A més de la Biblioteca Pública Gratuïta de caràcter general, semblant a les altres biblioteques de "la Caixa", tenia una secció especialment dedicada a biblioteca local de llibres mallorquins per autors o per matèries, a manifestacions regionals d'art o turisme, i a laboratori d'estudi de Balears, a l'abast del públic i a disposició especialment d'aquells grups d'amants de la cultura, de l'art i de l'illa que volguessin treballar a l'empar de l'organització cultural de la Caixa de Pensions.

La inauguració oficial de l'esmentada biblioteca va tenir lloc el 8 d'agost de 1931, i hi participaren autoritats civils i eclesiàstiques en perfecta convivència. A l'acte prengué la paraula el «primer tinent de batle senyor José Tomàs Renteria, per adherir-se en nom de l'Ajuntament i del senyor batle a l'acte que tenia lloc i per felicitar a "la Caixa" de Pensions pel despreniment que havia fet a favor de la ciutat, dotant-la d'una biblioteca esplèndidament instal·lada i completament gratuïta per al servei de tots els ciutadans. Era un acte d'acció generosa i doblement meritòria en aquests temps d'especulació i de cobdícia, i per la qual es feia creditora, des d'aquest moment, a la gratitud de Palma i contribuïa poderosament al millorament de la raça i a l'elevació intel·lectual de les nostres classes obreres».²⁵

A la mateixa revista es fa un recompte de les tasques realitzades per la biblioteca durant la seva primera setmana i els resultats són molt positius. Es feren 520 serveis de lectura a 334 lectors, que es distribuïren en 265 homes, 46 dones i 26 nins. Els 520 llibres consultats es repartiren per matèries, en la forma següent: llibres propis per a la infància, 41; obres d'assumptes generals, 53; filosofia, 20; religió, 4; ciències socials, 18; filologia, 14; ciències pures, 50; ciències aplicades, 39; belles arts, 39; literatura, 190, i geografia i història, 52.

Segons els responsables de la biblioteca, aquesta distribució per matèries és un senyal demostratiu de l'eficàcia per a la cultura popular que estava cridada a te-

24. Al novembre de 1931, el batle de Palma Antoni Villalonga envià una carta al director de "la Caixa" a Balears, on li expressava la seva admiració per la gran obra de l'entitat tot assenyalant-li com a prova el canvi del nom de l'antic carrer Peregil pel de la Previsió (on era la seu de "la Caixa"). M. A. MANRESA i J. M. ROQUE, *"La Caixa": Un segle d'història a les Balears (1904-2004)*, p. 41.

25. *Vida Femenina Balear* (Palma), núm. 19 (agost 1931) p. 181.

nir la nova biblioteca, ja que els seus primers lectors havien mostrat en l'elecció de llibres un marcat afany d'instruir-se en les disciplines fonamentals de la intel·ligència humana, i havien quedat en minoria les obres de gaudiment literari. I, encara més, ressalten que les obres de literatura sol·licitades havien estat de caràcter didacticoliterari, les obres clàssiques i de més reconegut mèrit. L'horari de la biblioteca era d'onze a una del matí i de quatre a vuit del vespre, i sempre estava atesa per dues bibliotecàries. Les hores punta, quan les sales es trobaven plenes, era especialment de sis a vuit del vespre, en què es podia observar la presència d'alguns obrers.

Per a la utilització dels serveis de la Biblioteca Pública de Palma hi havia una sèrie de normes i observacions per als lectors, que eren les següents:

1. El llibre que es vulgui consultar s'ha d'agafar del prestatge, i, una vegada llegit, no s'ha de tornar al seu lloc; s'ha de deixar sobre la taula que s'ocupa.
2. Si qualche llibre del catàleg no es troba al lloc corresponent s'ha de demanar personalment a la bibliotecària.
3. Per respecte als altres, es prega:
 - Que s'estigui amb el cap descobert.
 - Que no es fumi.
 - Que es guardi un silenci absolut; si s'ha de consultar el company o els encarregats de la biblioteca s'ha de fer amb les menys paraules possibles i en veu baixa.
 - S'ha d'entrar i sortir de la sala silenciosament.
4. Cada llibre de la biblioteca és patrimoni de tots. Tots hem de conservar-lo perquè puguem llegir-lo tots, per tant és necessari:
 - No doblegar els fulls del llibre ni marcar-los amb línies com a punt de lectura. S'hi ha de posar un paper.
 - S'han d'obrir i tancar els llibres amb cura, s'ha de fer amb suavitat.
 - No s'han de fer anotacions als marges dels llibres.
 - Si no es duen les mans suficientment netes, abans d'agafar un llibre, hom s'ha de rentar; en el lloc apropiat es trobarà un lavabo.

Entre els anys 1930 i 1935 tenim constància que es va dur a terme un Congrés de Bibliotecàries a Palma, on hi havia la biblioteca més gran i millor dotada. També sabem que "la Caixa" va organitzar al juny de 1932 el setè Congrés de Metges de llengua catalana, en el qual es podien veure quadres ideològics, maquetes, esferes demostratives de la progressió dels balanços, fotografies dels actes d'homenatge als vells, un model²⁶ de biblioteca pública i una vitrina «amb joies i objectes empenyorats en els segles XVIII i XIX. Segons el diari *La Última Hora* va ser molt ben rebuda per la població de les Illes. La varen visitar més de 30.000 persones».

26. M. A. MANRESA i J. M. ROQUE, "La Caixa": *Un segle d'història a les Balears (1904-2004)*, p. 56.

Quan “la Caixa” es traslladà als nous i amplis locals del carrer Colom, ja s’havia declarat la Segona República. El delegat a Balears, Marià Millan, i la institució mateixa ho varen viure sense greus trasbalsaments.

Durant la Guerra Civil el pes de les noves autoritats a Mallorca i la seva política de control es notà també aviat: un interventor militar vigilà l’activitat interna de “la Caixa”, el delegat professional fou apartat, feren confeccionar una bandera espanyola per a cada sucursal, ajudaren amb mil pessetes les milícies de la Falange encarregades de vigilar la costa i cediren el saló d’actes de la delegació de Palma a la Falange Española per fer un curset sobre la doctrina catòlica.

A finals de l’abril de 1937, Millan va ésser anul·lat totalment, fou empresonat, acusat del retard en el lliurament de llibres depurats, que per ordre militar d’octubre del 1936 havien de ser trets de les biblioteques públiques de la institució. Millan, pel cas dels llibres, va estar pres més de set mesos, malgrat que la condemna era sols de quatre.

Marià Millan, en les cartes que escriu al director general de Barcelona, Josep M. Boix, anotà detalladament l’arrel del seu drama. Explicà que el 16 d’octubre de 1936 es va donar l’ordre d’expurgar les biblioteques: «Un Bando de la Comandancia general de Baleares ordena que se presente una relación duplicada de las obras de literatura socialista, comunista y disolvente, que existiera en las Bibliotecas de la Isla, conminando con multas de 10.000 pesetas y otras responsabilidades penales a los infractores.»²⁷ A la llista hi havia, entre d’altres, llibres de Rousseau, Kant, Rovira i Virgili, Voltaire, Dumas, Blasco Ibáñez, Victor Hugo, Tolstoi i Dostoievski.

La tasca d’expansió territorial i promoció s’emprengué de bell nou a l’abril del 1940. A la xarxa de biblioteques es promogué la lectura i l’estudi infantil i escolar i amb aquesta finalitat es donaren deu premis que consistiren en deu llibretes amb deu pessetes cadascuna i llibres als infants més habituals a les sales. Es feren homenatges a la vellesa i es lliuraren llibretes vitalícies.

La xarxa de les pioneres biblioteques de “la Caixa”, les seves sales de cultura per a conferències i exposicions i la línia de patrocinis era una plataforma incomparable a les Illes. A molts de llocs eren les úniques vies de lectura o àmbits per a actes socials. Era una obra establerta als anys trenta, potenciada amb època de fusions durant la República.

Durant la Guerra Civil,²⁸ l’activitat no s’aturà i després es recuperà l’expansió. El 1942 els consellers celebraren sentir-se «imposats en la necessitats d’ampliar» la biblioteca de Palma «que tant d’èxit va tenir» i separar els petits lectors «amb in-

27. M. A. MANRESA i J. M. ROQUE, *“La Caixa”: Un segle d’història a les Balears (1904-2004)*, p. 72.

28. M. A. MANRESA i J. M. ROQUE, *“La Caixa”: Un segle d’història a les Balears (1904-2004)*, p. 118-119.

dependència i comoditat» a la biblioteca infantil al si de la Casa de Cultura de Palma i l'Escola d'Infermeres.

Altres biblioteques naixeren o s'ampliaren en aquesta època i es compraren col·leccions de la Biblioteca Salvat. El nacionalcatolicisme del franquisme exercia la vigilància de la fidelitat cultural i moral. El 1943 una norma de la Suprema Congregació del Sant Ofici (la vella Inquisició) feia l'índex sobre els «llibres perniciosos per a la fe» i es demanà a “la Caixa” una altra depuració del fons de les biblioteques, per complir amb «l'elevat objectiu espiritual i cultural, en la plena observança de les Normes de l'Església Catòlica».

En consideració a la petició es creà una comissió de cultura «per orientar i atendre», on s'integraren els consellers Pedro Morey de Oleza, Diego Zaforteza Mules, el delegat Pío Fransoy Torres, mossèn Joan Quetglas, assessor, a més de la bibliotecària de Palma Joaquima Juncà.

Cinc anys després de la victòria de Franco encara existia la depuració prèvia de biblioteques, la tria ideològica i moral en la compra de llibres. Al Consell Balear es trià mossèn Joan Quetglas per revisar les propostes d'adquisició de llibres a les biblioteques públiques gratuïtes.

En els anys quaranta es feren centenars d'actes de rellevància a la Casa de Cultura de Palma, com, per exemple, la conferència de Llorenç Riber sobre Lope de Vega. Una altra dada que mereix ésser destacada és la cessió pel Consolat de França de la seva biblioteca a canvi de poder fer actes al saló de la Casa de Cultura. Aquest mateix saló d'actes fou utilitzat mitjançant un acord per la Societat Arqueològica Lul·liana per a la realització d'exposicions. En aquest sentit es féu una exposició bibliogràfica sobre Sant Joan de la Creu. També s'arribà a un acord amb la Societat d'Història Natural per fer exposicions i publicacions. En aquest temps es va fer a la Casa de Cultura de Palma una presentació de gravats xilogràfics a càrrec del missioner Gaspar Munar, reconstructor de la gran Biblioteca de La Real de Palma. Totes aquestes activitats meresquen els elogis del Patronat de Biblioteques, Arxius i Museus Arqueològics de Balears, que destacà el zel, l'interès i l'entert de la benemèrita Caixa.

A la dècada dels cinquanta continua l'estreta col·laboració de la Casa de Cultura de Palma amb diferents institucions, societats culturals, etc. En alguns casos la col·laboració consisteix a deixar el saló d'actes per a diferents activitats i en altres hi ha una implicació més intensa de “la Caixa” en l'organització d'actes. Així, destacam que el 1951, el saló d'actes de “la Caixa” va acollir la comissió que va preparar la Primera Assemblea Turística, organitzada per la Comissió d'Hoteleria del Foment de Turisme de Mallorca. El 1952, els escenaris públics per a la cultura en català s'obriren una mica, amb referències a figures clàssiques o presencials. En aquest sentit cal esmentar el reeixit homenatge a M. Antònia Salvà i l'acte so-

lemne amb motiu de la mort del poeta Jacint Verdaguer. El 1954, “la Caixa” va celebrar els cinquanta anys de la seva fundació i va inaugurar una emblemàtica exposició bibliogràfica, justament sobre el misteri de la Immaculada Concepció, en el saló d’actes de la seva seu de Palma. També el mateix any i a Palma, es va fer una exposició en col·laboració amb la Societat d’Història Natural, i també ajudà en la celebració dels centenaris de Joan Alcover i Costa i Llobera. El 1955 es va col·laborar en el quart Congrés d’Història de la Corona d’Aragó, que va inaugurar el ministre d’Educació Nacional, Joaquín Ruíz Jiménez.

Després de 1955 és indubtable que es donaven importants condicionaments ideològics, però, malgrat tot, es va intentar desenvolupar una tasca de promoció cultural que anava més enllà de l’obertura de noves biblioteques, que havien de fer les llistes dels llibres amb restriccions molt clares. La dècada dels cinquanta es tancaria amb actes tan significatius com l’organització d’una trobada de cançons del camp a Selva i, el mateix any, una funcionària de l’entitat va ser felicitada per haver acabat la transcripció a braille del Quixot, la qual cosa li havia suposat més de vint anys de feina als vespres. Un dels darrers actes culturals en la dècada dels cinquanta va ésser una conferència del famós jesuïta pare Arrupe, provincial del Japó, amb el tema «Misiones Católicas en Japón». L’obra dels artistes de les Illes Balears també tenia plataforma sòlida a les cases de cultura. Així, s’hi exhibiren en distintes ocasions obres de Lluís Castaldo, Maria Vich, Bússer, Miquel Morell, etc.

L’any 1960 es tractà el projecte del primer dels tres grans edificis que l’entitat alçà a les avingudes de Palma. No obstant això, fins a l’any 1977 “la Caixa” no va instal·lar la seva nova seu de les oficines centrals de la delegació a les Balears en un edifici gran i modern, a les mateixes avingudes, obra de l’arquitecte Falcón. A causa de la construcció d’aquest nou edifici, la biblioteca que estava situada al carrer Previsió, número 15, es va tancar durant tot el mes d’agost per poder realitzar el trasllat dels fons bibliogràfics. Fou reinaugurada el 23 de setembre de 1977 a la planta tercera de l’edifici nou sota la direcció de la bibliotecària M. Àngels Canals, que sols ocupà el càrrec un any,²⁹ ja que al setembre de 1978 s’incorporà com a nova bibliotecària M. Antònia Taberner, ajudada per una auxiliar. Una particularitat que cal ressaltar és la creació d’una secció dedicada exclusivament als nins. La directora de la biblioteca és la que adquireix els llibres de màxima actualitat, tant de consulta, com còmics i contes. La del còmic és la secció més mimada; n’hi ha de tot tipus, tant en castellà, com en català; hi ha un total de mil tres-cents llibres. L’horari d’aquesta biblioteca és d’11 a 13,30 hores i de 16 a 20 hores. Els dissabtes està oberta de 10 a 13,30 hores. S’ofereix servei de préstec (dos llibres cada quinze dies). Un servei important són les guies de lectura, en les quals s’orienta

29. Informació facilitada oralment per la bibliotecària M. Antònia Taberner.

el lector sobre els llibres que hi ha publicats amb relació als temes que més li agradin. Una altra activitat que ofereix aquesta biblioteca són les visites programades per conèixer el seu funcionament; rep els grups escolars de 9 a 11 del matí; s'ha de telefonar per concertar la visita.³⁰

A la mateixa planta on era la biblioteca també hi havia una sala d'exposicions que hi estava vinculada.

A les taules estadístiques que elaborà M. C. Bertrán³¹ podem observar que l'any 1978 hi havia a la biblioteca de Palma 16.355 llibres, 82 revistes, 5 diaris i un nombre indeterminat d'obres que formaven el fons local, al qual ja ens hem referit anteriorment, mentre que a l'any d'inauguració sols tenia 2.276 volums. La població de la ciutat en aquell moment era de 263.000 habitants. Altres dades d'interès que extreim de les taules I i II són les referents al nombre de lectors: es comptabilitzen, quant a adults, 15.802 de sala, mentre que, de préstec, sumen 985; de lectors infantils, 7.326 només de sala, ja que no existeix la modalitat de préstec, que fan un total de 23.128 lectors de sala i 985 lectors de préstec, i un nombre de llibres llegits a la sala de 31.160 i en la modalitat de préstec, 1.202.

La Biblioteca de les Avingudes funcionà fins al dia 1 de juliol de 1999, en què fou definitivament tancada.³² El seu funcionament va ser molt dinàmic durant els seus vint-i-dos anys darrers, ja que, en paraules de la bibliotecària, aquesta biblioteca oferia servei a una mitjana diària de dues-centes cinquanta persones.

Els fons bibliogràfics es traspassaren a un edifici annex a l'Institut Ramon Llull, situat entre el centre d'ensenyament secundari i l'Escola d'Arts i Oficis. Una de les condicions que imposà "la Caixa" a l'Ajuntament de Palma fou que els fons bibliogràfics no es fragmentassin i que poguessin seguir essent consultats en locals regularment oberts al públic. Fins aquell moment, els responsables municipals no havien accedit a la donació de "la Caixa" per no disposar d'uns locals adequats. L'espai on es volia emplaçar la nova biblioteca era un edifici que encara duia el rètol de «Biblioteca Provincial» des que fóra projectat per l'arquitecte Tomàs Gómez Acebo el 1912 i que mai havia estat utilitzat per a la seva funció originària. L'acord al qual s'arribà consistí que "la Caixa" cedia els fons bibliogràfics, el Ministeri posava a disposició de l'Ajuntament els locals i aquest es feia càrrec de les obres necessàries per a l'habilitació de l'edifici, com també del manteniment i gestió del futur centre, que s'integraria dins la xarxa de biblioteques municipals. De fer-se el projecte, aquesta biblioteca tindria el major

30. «"La Caixa" te invita a conocer su biblioteca», *Baleares* (Palma) (21 novembre 1990), p. 33.

31. M. C. BERTRAN, *Les biblioteques de "la Caixa"*, p. 82 i s.

32. Document intern mecanografiat facilitat personalment a les autores d'aquesta comunicació per la directora de l'Arxiu Històric i Centre de Documentació de "la Caixa" de Barcelona.

dipòsit de llibres disponibles que qualsevol de les biblioteques de la xarxa municipal.³³

Finalment, segons l'article de Bartomeu Homar a *El Día del Mundo*,³⁴ "la Caixa", l'Ajuntament de Palma i la Direcció Provincial del Ministeri d'Educació i Cultura (MEC) havien arribat a un acord per instal·lar la biblioteca de "la Caixa" a l'edifici de l'antiga Biblioteca Provincial que es trobava a la plaça coneguda popularment com a «plaça del tub». Als vint-i-set mil volums que aportà l'entitat financera, s'hi sumaren altres cinc mil procedents dels fons bibliogràfics dels instituts Ramon Llull i Joan Alcover i de l'Escola d'Arts i Oficis.

La bibliotecària de la Biblioteca de les Avingudes, en tancar-se aquesta, passà a encarregar-se del Centre de Documentació sobre Modernisme que existeix encara a la Fundació "la Caixa", emplaçat a l'edifici modernista de l'antic Gran Hotel, obra de Lluís Domènech i Montaner.

3. Conclusions

A partir de les informacions i dades que hem anat relatant a les pàgines anteriors podem extreure les següents conclusions:³⁵

— L'Obra Social, iniciada el 1910, deixa pas gradualment i progressivament a l'Obra Cultural, amb la inauguració de biblioteques i cases de cultura a les Illes a partir de 1929.

— No hi ha cap dubte del fet que "la Caixa" ha aportat un notable i lloable servei cultural amb la creació de vint biblioteques públiques gratuïtes, que va inaugurar en dinou pobles i ciutats de les Illes. I amb aquest fet ha contribuït a la promoció i al desenvolupament cultural dels habitants d'aquestes poblacions.

— La dècada més prolífica en la creació de biblioteques va ser la de 1930, en la qual se n'inauguraren onze. Posteriorment, el ritme va anar decreixent.

— Des de la primera inauguració fins al 1977 (data fins a la qual tenim informació més o menys completa), es pot comptabilitzar un total de 180.825 lectors, dels quals 88.133 són adults i 97.692 són nins.

33. «Negocian trasladar la biblioteca de "la Caixa" al edificio junto al Ramón Llull», *Diario de Mallorca* (Palma) (10 agost 1997), p. 5.

34. Bartomeu HOMAR, «Una superbiblioteca reunirá cuatro fondos bibliográficos», *El Día del Mundo* (30 setembre 1997), p. 72.

35. S'ha de tenir en compte que totes les dades de les conclusions que aquí s'exposen fan referència a dinou de les vint biblioteques estudiades en aquesta article, perquè no hem pogut localitzar més dades de la biblioteca de Mercadal.

- El número de volums dels quals disposen les vint biblioteques fins al 1977 era de 80.260.
- Dinou de les vint biblioteques estaven considerades com a urbanes i cèntriques, tan sols una és qualificada com a rural (Capdepera).
- Totes les biblioteques disposaven de servei de préstec per a adults, mentre que tan sols la meitat deixaren llibres en préstec a nins.
- Totes les biblioteques estaven regides per una encarregada, excepte la de Palma, on hi havia una bibliotecària i una auxiliar.
- Setze de les vint biblioteques disposaven de revistes, diaris i premsa local. El nombre d'aquestes publicacions oscil·lava d'una biblioteca a una altra. La que en tenia més era la de Palma, amb vuitanta-dues revistes i la que en tenia menys era la d'Alaró, amb dotze.
- La majoria de les biblioteques sofriren tancaments temporals a causa de les obres de remodelació, ampliació o nova construcció, la qual cosa va motivar noves reinauguracions.
- Pel que respecta a l'espai, la més petita en metres quadrats, segons les dades a les quals hem tingut accés fou la biblioteca d'Alaior, amb trenta-cinc metres quadrats, i la més gran, la d'Eivissa, amb cent noranta metres quadrats. Més de la meitat d'elles, en el seu inici, estaven emplaçades en el primer pis de l'edifici on hi havia la sucursal bancària.
- Totes les biblioteques tenien catàlegs per autors, alfabètic de matèries i sistemàtic de matèries, així com el buidatge de revistes. El sistema alfabètic de matèries era el decimal de Rubió i Balaguer.
- La biblioteca de Palma tenia seccions especialitzades en nins (literatura infantil) i d'autors i matèries d'escriptors clàssics i actuals mallorquins (Costa i Llobera, M. Antònia Salvà, Ramon Llull, etc.).
- Es va promocionar la lectura i l'estudi infantil amb premis en metàl·lic (llibretes d'estalvi) i llibres per als més assidus a la biblioteca.
- En dues ocasions (1937 i 1950), va sofrir censura cultural i moral del seus llibres per ordre militar sobre literatura «socialista, comunista i dissolvent».
- En la dècada dels cinquanta, una bibliotecària que treballava a Palma acabà, després de vint anys de treball nocturn, la transcripció en braille del Quixot.
- Es va afavorir la cultura, bé cedint l'espai de la casa de cultura per a diferents esdeveniments, o bé involucrant-s'hi directament en l'organització (congressos, conferències, exposicions, etc.). Tot això mitjançant la col·laboració local o europea.
- Es propicià l'obertura envers el català i el turisme a través de mostres de cançons del camp, folklore popular de les Illes, pintura, literatura, trobades sobre turisme, etc.
- L'any 1977 totes les biblioteques disposaven d'una memòria revisada.

— En darrer lloc podem concloure dient que l’Obra Social de “la Caixa” fou diversa, però creim que el paper que tingueren les biblioteques i cases de cultura va ésser molt important ja que, durant molts anys, com s’ha pogut comprovar en aquest article, no hi havia pràcticament a Palma i sobretot als pobles de les Illes, amb algunes escasses excepcions, més biblioteques que les que tenia “la Caixa”.

— Cal esmentar també que les biblioteques públiques gratuïtes de “la Caixa”, com a espai de lectura, fomentaren l’hàbit lector i promocionaren el nivell cultural dels pobles on foren creades. Prova d’això fou el nombre de lectors, així com el nombre de llibres llegits. Podem afegir, sense por d’equivocar-nos, que, si llegint s’aprèn a llegir, juntament amb l’hàbit lector potenciaren i desenvoluparen les funcions cognitives, afectives, instrumentals, de socialització, d’estímul de l’esperit crític i de la creativitat, imaginació i fantasia en els seus lectors, a més del suport al desenvolupament curricular escolar. A la vegada, promocionaren l’avenç cultural de tota la comunitat a través de tres grans àmbits: formació, informació i recreació, i a l’espai de les biblioteques i en els contextos específics (pobles i ciutats de les Illes) es fomentaren actes culturals diversos: exposicions de productes agraris locals, de pintura, labors, conferències científiques i/o literàries, concursos, homenatges a la vellesa, etc.

4. Bibliografia

4.1. Llibres i fonts documentals de “la Caixa”

- BERTRAN, M. del Carme. *Les biblioteques de “la Caixa”*. Barcelona: Associació del Personal de “la Caixa”, 1979. [Tesina mecanografiada]
- CAIXA DE PENSIONS PER A LA VELLESA I D’ESTALVIS. *Estadística anual de la Casa de Cultura de Palma 1932*. Arxiu particular. Palma. [Fotocòpia del document manuscrit i signat del gener a l’octubre per la bibliotecària A. Dorph i del novembre al desembre per la bibliotecària Isabel Ramis]
- *Estadística anual de la Casa de Cultura de Palma 1937*. Arxiu particular. Palma. [Document signat per la bibliotecària Carme Massaguer]
- *Estadística anual de la Casa de Cultura de Palma 1942*. Arxiu particular. Palma. [Document signat del gener a l’octubre per Carme Massaguer i de l’octubre al desembre per Joaquina Juncà]
- *Memòria de la biblioteca de la fundació “la Caixa” de Palma de Mallorca corresponent a l’any 1998*. Arxiu Històric de “la Caixa” de Barcelona. [Document mecanografiat signat per la bibliotecària M. Antònia Taberner]

- *Memòria de la biblioteca de la sucursal de Ciutat de Mallorca corresponent a l'any 1980*. Arxiu Històric de “la Caixa” de Barcelona. [Document mecanografiat signat per la bibliotecària M. Antònia Taberner]
- *Memoria de la biblioteca de la sucursal de Palma de Mallorca correspondiente al año 1950*. Arxiu Històric de “la Caixa” de Barcelona. [Document mecanografiat]
- *Memoria de la biblioteca de la sucursal de Palma de Mallorca correspondiente al año 1960*. Arxiu Històric de “la Caixa” de Barcelona. [Document mecanografiat signat per la bibliotecària Joaquina Juncà]
- *Memoria de la biblioteca de la sucursal de Palma de Mallorca correspondiente al año 1970*. Arxiu Històric de “la Caixa” de Barcelona. [Document mecanografiat signat per la bibliotecària Joaquina Juncà]
- *Memòria de la biblioteca de la sucursal de Palma de Mallorca corresponent als anys 1989-90*. Arxiu Històric de “la Caixa” de Barcelona. [Document mecanografiat signat per la bibliotecària M. Antònia Taberner]
- *Memoria de las bibliotecas públicas correspondiente al año 1940*. Arxiu Històric de “la Caixa” de Barcelona. [Document mecanografiat]
- *Memoria de las bibliotecas públicas correspondiente al año 1941*. Arxiu Històric de “la Caixa” de Barcelona. [Document mecanografiat]

Documentació interna mecanografiada facilitada per l'Arxiu Històric i Centre de Documentació de la Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona.

MANRESA, A.; ROQUE, J. M. *“La Caixa”: Un segle d'història a les Balears (1904-2004)*. Barcelona: Edicions 62, 2004.

Xarxa de Biblioteques. Barcelona: Fundació Caixa de Pensions. Central de Biblioteques, 1987.

4.2. Publicacions periòdiques: revistes

Vida Femenina Balear [Palma], núm. 5 (juny 1930).

Vida Femenina Balear [Palma], núm. 9 (octubre 1930).

Vida Femenina Balear [Palma], núm. 11 (desembre 1930).

Vida Femenina Balear [Palma], núm. 19 (agost 1931).

Vida Femenina Balear [Palma], núm. 21 (octubre 1931).

Vida Femenina Balear [Palma], núm. 38 (març 1933).

Vida Femenina Balear [Palma], núm. 54 (juliol 1934).

4.3. Publicacions periòdiques: premsa local

«Negocian traslladar la biblioteca de “la Caixa” al edifici junt al Ramón Llull».

Diario de Mallorca [Palma] (diumenge, 10 agost 1997), p. 5.

HOMAR, Bartomeu. «Una superbiblioteca reunirá cuatro fondos bibliográficos». *El Día del Mundo* [Palma] (dimarts, 30 setembre 1997), p. 72.
«“La Caixa” te invita a conocer su biblioteca». *Baleares* [Palma] (dimecres, 21 novembre 1990), p. 33.

4.4. *Fonts orals*

Informació oral obtinguda de l'antiga bibliotecària de la biblioteca de Palma, senyora M. Antònia Taberner.